

VAN ELITESOLDAAT TOT KRIJGSGEVANGENE ONDER DE JAPANNERS (1935-1943)

Hasselter Gerrit Visscher op transport naar de junglekampen van Siam

De militaire levensloop van Gerrit Visscher (Hasselt, 11 juli 1916) kan globaal in de volgende periodes worden onderverdeeld:

1. De periode van indiensttreding bij het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) en de legering te Semarang (stad) op Midden-Java
2. De opmars naar en de gevechtshandelingen rond Bandoeng (22 februari tot 8 maart 1942)
3. De capitulatie van het KNIL op 8 maart 1942 en het krijgsgevangenschap op Java
4. Deportatie naar en werken aan de Birmaspoorweg in Thailand, het voormalige Siam

Indiensttreding bij het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger (KNIL) en de legering te Semarang (stad) op Midden-Java

Wellicht onder druk van de economische crisis en de grote werkloosheid tijdens de jaren 30 van de 20e eeuw, die ongetwijfeld ook in Hasselt doorgewerkt zullen hebben, besloot Gerrit Visscher uit Hasselt op 18-jarige leeftijd in dienst bij het Koninklijk Nederlands-Indisch Leger te gaan, eerder ook wel Oost-Indisch leger genoemd. Er werd in die tijd veel reclame voor het KNIL gemaakt in kranten en op aanplakbiljetten. Tekenen voor een aantal jaren als beroepsmilitair leverde immers niet in de laatste plaats een redelijke starterspremie op, hoewel anderzijds de traktementen (soldij) vrij sober waren. In 1938 bijvoorbeeld verdiende je als soldaat 2e klasse 0,75 tot 1 gulden per dag. Dit was zakgeld. "Voeding, kleeding, ligging, dokter en medicijnen had hij vrij". Naast bonussen, soldij en gunstige secundaire arbeidsvoorwaarden, leverde het beroep van KNIL-soldaat ook een hoop status op; je was immers lid van een elitekorps.

Het werfdepot van het KNIL, het Korps Koloniale Reserve, was in de 19e eeuw nog lang geen elitekorps, en niets meer dan een vreemdelingenlegioen dat een zéér slechte reputatie had. De Koloniale Reserve, die

toen nog onder de naam Koloniaal Werfdepot in het beruchte Harderwijk was gevestigd, werd ook wel "het riool van Europa" genoemd.

In de decennia daarna werd er gestreefd naar en gewerkt aan een fatsoenlijk, maar streng wervings- en selectiedepot, ontdaan van avonturiers, gelukszoekers en criminelen. In 1935, het jaar van Gerrits indiensttreding, was dit depot al ruimschoots operationeel geworden en was het korps getransformeerd van "een zootje ongeregeld" tot een keurkorps.

Na een strenge keuring begon Gerrit als 'proefganger' aan een korte en zware opleiding op de Prins Hendrik kazerne in de garnizoensstad Nijmegen bij het Korps Koloniale Reserve (het gebouw bestaat nog steeds en is nu een asielzoekerscentrum).

Op 18 april 1935 ging Gerrit een verbintenis aan "voor den Overzeeschen militairen dienst, zoowel in als buiten Europa" voor een periode van 3 jaar. Op 24 juli al, werd het contract gewijzigd in een verbintenis voor een periode van 5 jaar. Gerrit behoorde nu tot een korps waar slechts 10% van de aanmelders uiteindelijk toegang toe kreeg en werd op 30 juli formeel geschikt bevonden voor uitzending naar Nederlands-Indië.

De premie bedroeg 100 gulden, een kleine 1000 euro nu. Hij kreeg ten slotte twee weken verlof, die gebruikt konden worden om afscheid te nemen van familie. Wie meer wil weten over de Koloniale Reserve: leze het boek *Het vergeten korps. De geschiedenis van de Koloniale Reserve* van Clemens Verhoeven. Het boek bevat veel fotomateriaal, ook uit de periode dat Gerrit in opleiding was.

Op 14 augustus 1935 volgde inscheping aan boord van het mailschip ms Baloeran te Rotterdam. Het schip van rederij Rotterdamse Lloyd voer op de lijn Rotterdam-Batavia en vervoerde post, burgers en militairen. Vertrek- en aankomstdata en volledige passagierslijsten waren in die tijd veelvuldig tussen de 'scheepsberichten' te lezen in zowel Nederlandse als Indische kranten.

Johannes Visscher en Femmigje Tuinman, ouders van Gerrit.

Gerrit Visscher.

In het Soerabaijasch Handelsblad van 14 augustus staat bijvoorbeeld het volgende: "Detachement naar Indië. Met het m.s. Baloeran, dat vandaag van Rotterdam vertrekt, wordt een detachement aanvullingstroepen van de Koloniale Reserve naar Ned.-Indië uitgezonden ter sterkte van 5 onderofficieren en 34 militairen beneden dien rang. Commandant van het detachement is de 1e luitenant der inf. van het Koninklijk Nederl.- Indische leger Ch. L. Klein". In de passagierslijsten werden militairen helaas niet bij naam genoemd, maar werd alleen gewag gemaakt van een "detachement aanvullingstroepen der Koloniale Reserve". In ieder geval maakte Gerrit deel uit van dit detachement, dat overigens met de laagste, vierde klasse voer. Vertrek- en aankomstdata van tussenliggende havensteden werden ook gemeld en aldus is de 23e reis van de Baloeran redelijk goed in beeld te brengen.

Het schip deed de volgende steden aan: Southampton (16/8), Lissabon (19/8), Tanger, Gibraltar (20/8), Marseille (23/8), Port Said (27/8), Suez (28/8), Colombo (5/9), Sabang, Belawan-Deli (9/9), Singapore (10/9), Batavia (12/9). De reis duurde in die tijd dus bijna een maand. Op 14 september volgde ontscheping in de haven van Batavia, Tandjong Priok, die Gerrit zeven jaar later terug zou zien, maar dan als krijgsgevangene op weg naar de Birmaspoorweg. De Baloeran is in een later stadium van de oorlog door de Duitsers geconfisqueerd en tot hospitaalschip gemaakt. In 1943 liep het op een mijn en het ligt nu bij IJmuiden op de bodem van de Noordzee.

Gerrit was fuselier (een infanterist, bewapend met een geweer) bij de 1e Europese compagnie van het 5e bataljon Infanterie, in militaire kringen afgekort tot '1-Inf V', en gelegerd te Semarang op Midden-Java in het kampement aan Karangasem (niet te verwarren met het regentschap Karangasem op het eiland Bali), dat in 1918 werd opgezet.

Over Gerrits militaire periode in Semarang is helaas niets bekend. De familie in Hasselt ontving wel eens post uit Indië, maar deze brieven zijn onvindbaar. Na de oorlogsverklaring op 8 december 1941 van Nederland aan Japan (naar aanleiding van de aanval op Pearl Harbor) blijft het ruim twee maanden relatief rustig in Semarang. Wat er wél gebeurd is, is te lezen in het boek "Semarang, beeld van een stad" van B. Brommer.

De opmars naar en de gevechtshandelingen rond Bandoeng (22 februari tot 8 maart 1942)

Door het oog van de naald - Krijgsverrichtingen van de 1e Europese compagnie

Eind februari 1942 kwam er verandering in de zaak. Japan viel Java op drie plaatsen aan en de paniek sloeg toe. Op 22 en 23 februari werd het gehele 4e Regiment Infanterie, waartoe ook het 5e bataljon Infanterie behoorde, verplaatst van Semarang op Midden-Java naar de Bandoengse hoogvlakte op West-Java om ondersteuning te bieden aan de verdediging aldaar en vormde vanaf nu de Groep Bandoeng. Het 5e bataljon Infanterie bestond uit vier compagnieën van elk circa 150 manschappen. De eerste was de Europese compagnie (Gerrits compagnie). De tweede compagnie bestond uit Timorezen, de derde uit Soendanezen en de vierde was een mitrailleurcompagnie. Gerrit vertrok dus op 22 of 23 februari uit Semarang en kwam in de avond van 24 februari aan in of rond Bandoeng. De gevechten op Java waren uitgebroken en de Japanners rukten steeds verder op. Tot de capitulatie op 8 maart heeft Gerrits compagnie onder 1e luitenant Faber diverse stellingen ingenomen. Eind februari bij de Tjirandjangstelling, nabij de rivier Tjisokan.

Op 28 februari ging het naar Bandoeng. Hierna trok men op naar Soebang, ten noorden van Bandoeng, waar men 3 maart arriveerde om een aanval voor te bereiden die later zou mislukken en van 4 op 5 maart ging het zuidwaarts naar Lembang richting Bandoeng eigenlijk op de vlucht voor de oprukkende Japanners. Op 5 maart werd 1-Inf. V, ter ondersteuning van de troepen bij de Tjiaterstelling, weer naar het noorden gedirigeerd. Dit was een hachelijke zaak, want Gerrit bevond zich hiermee aan de frontlinie, die bij voortduring onder vuur lag van Japanse tanks en vliegtuigen. De kogels moeten hem letterlijk om de oren zijn gevlogen.

Maar de slag bij Tjiater werd ook verloren en terugtrekking was noodzakelijk. Dramatisch dieptepunt rond deze nederlaag was een massa-executie die zich op 6 maart aldaar voltrok; tijdens de aftocht raakten ongeveer 72 militairen ingesloten door de Japanners. De militairen werden met hun beenwondsen geboeid en vervolgens gemitrailleerd. Onder hen 39 manschappen van een van de drie secties van de 1e compagnie. Gerrit hoorde niet bij die sectie, omdat zijn groep tijdens de terugtrekking richting Bandoeng een omweg maakte. Na twee dagen lopen kwam Gerrits sectie, die nog maar uit 25 man bestond, uitgeput aan in Bandoeng, alwaar zij meteen krijgsgevangen werden gemaakt. De rest van het bataljon kwam in losse groepjes aan. De 1e compagnie had in een paar dagen tijd 50 man verloren. 1e Luitenant Faber, die ondanks de verliezen heldhaftig optreden had getoond en hierdoor mogelijk ook levens heeft gered, heeft voor dit optreden later een Militaire Willemsorde 4e klasse ontvangen.

Voor een gedetailleerd en indringend verslag van de krijgsverrichtingen rond Bandoeng verwijs ik naar het boek "De Japanse aanval op Java" van J.J. Nortier, P. Kruijten en P.M.H. Groen en naar het ooggetuigenverslag van A. Schouten, onderluitenant der Infanterie en een van de drie sectiecommandanten: "Verslag van de actie van de eerste Europeesche compagnie van het vijfde bataljon infanterie te Semarang van 22 februari 1942 t/m 6 maart 1942".

収容所 Camp	泰 6 17年 3月 8日	番 号 No.	泰 VI 3518
姓 名 Name	Visscher, Gerrit アイワサー ヲリツト	生 年 月 日 Date of Birth	11 Juli 1916
國 籍 Nationality	蘭	所 屬 部 隊 Unit	Depot Bataljon.
階 級 身 分 Rank	fuselier inf. 歩兵兵	捕 獲 年 月 日 Date of Capture	H.I. 51150 17-3-8
捕 獲 場 所 Place of Capture	バンダ	父 の 名 Father's Name	Visscher, Johannes
母 の 名 Mother's Name	Visscher, Femmigje	本 籍 地 Place of Origin	Bandoeng.
職 業 Occupation		通 報 先 Destination of Report	J. Visscher, Kalverstraat B 71, Hasselt (Holland)
特 記 事 項 Remark			

才 質 死 亡

補 註 欄 Other Informations	
昭和 18 年 3 月 8 日 泰 俘 虜 収 容 所 泰 VI 分 所 へ 移 管 ス	
昭和 18 年 11 月 20 日 死亡 (JA. 80 P. 654)	
昭和 18 年 9 月 20 日 発 病	
死亡 場所 泰 國 カンチャナブリ 県 カンチャナブリ 郡 バンヌア 村	
泰 俘 虜 収 容 所 第 三 俘 虜 病 院	
屍 体 処 理 土 葬 ヲ 47777- 墓 地 : 埋 葬 (JA260)	

Japanse interneringskaart.

De capitulatie van het KNIL op 8 maart 1942 en het krijgsgevangenschap op Java

Het KNIL, dat geen vechtleger was, bleek niet opgewassen tegen de fanatieke Japanners en op 8 maart volgde capitulatie. Soldaten van het KNIL werden krijgsgevangen gemaakt en ondergebracht in de vele kampen op Java. Gerrit werd geïnterneerd in het krijgsgevangenkamp van het 1e Depot Bataljon in Bandoeng. In de loop van de maanden vonden er veel transporten van krijgsgevangenen op Java plaats, vaak ter voorbereiding van transporten naar Japan, Birma en Siam. De Birmaspoorweg was immers al sinds mei 1942

Gerrit Visscher.

in aanbouw en er was regelmatig nieuwe aanvoer van werkkrachten nodig.

Rond 18 juni 1942 vond er een groot, geblindeerd treintransport met krijgsgevangenen plaats van Bandoeng naar twee kampen in Tjilatjap, in het oosten van Java. Gerrit bevond zich aan boord van dit transport. Er was in Tjilatjap een infanterie- en een artilleriekamp. De gevangenen die op 18 juni uit Bandoeng kwamen werden verdeeld over beide kampen. Maar alleen uit het artilleriekamp vertrokken soldaten naar Batavia (Gerrits volgende halte).

In beide kampen heerste een ware terreur. Mishandelingen en vernederingen waren aan de orde van de dag. Hier heeft Gerrit langere tijd verbleven. Na een half jaar, op 4 januari 1943 om precies te zijn, vertrok hij uit Tjilatjap en hij kwam een dag later aan in het kamp van het 10e bataljon, een doorgangskamp in het centrum van Batavia. Enkele dagen later zou hij in Tandjong Priok aankomen, de haven van Batavia, waar hij 7 jaar eerder als trots beroepssoldaat voor het eerst voet aan wal zette.

Deportatie naar en werken aan de Birmaspoorweg in Thailand, het voormalige Siam

Transport naar de junglehel van Siam

Op 15 januari 1943 werden 3188 krijgsgevangenen ingescheept op het Nederlandse schip Van Waerwijck. De groep werd met Java Party 9 aangeduid, het negende transport dat van Java vertrok. Het schip was nu in Japanse handen en heette Harugiku Maru. Onder de gevangenen bevond zich Gerrit Visscher. De omstandigheden op het schip waren bijna onbeschrijfelijk. De lucht in het ruim was er bloedheet en niet te harden. De gevangenen, die opeen gepropt zaten, werden zeeziek en gaven over voordat ze naar buiten konden komen. Al na twee dagen traden de eerste dysenteriegevallen op, en dat uiteraard zonder sanitaire voorzieningen. Verder werden Japanse transportschepen, omdat ze niet bekendmaakten dat er krijgsgevangenen werden vervoerd, regelmatig aangevallen door geallieerde vliegtuigen en ze werden ook tot zinken gebracht. Hierbij kwamen vele krijgsgevangenen om. De reis van de Harugiku Maru 2 (het tweede transport van dit schip) verliep echter opmerkelijk rustig.

Op 18 januari kwam het transport aan in Singapore en een dag later zaten de soldaten in het enorme Changikampement aldaar. De krijgsgevangenen hadden even relatieve rust, maar op 29 januari vertrok Gerrit met treintransport 43, samen met 624 medegevangenen voor een vijfdaagse, helse rit richting Ban Pong, Siam. De wagons werden volgepropt met elk 25 tot 30 man. Zitten kon alleen met opgetrokken knieën. Zelfs de slechts 1 meter 69 lange Gerrit zal hier problemen mee hebben gehad. 's Nachts was het ijskoud, overdag bloedheet. Omdat de wagons van ijzer waren, kon men door de hitte niet tegen de wanden leunen. Mensen die ziek werden hadden een probleem en zij die hun behoefte moesten doen, al dan niet vanwege dysenterie, werden door medegevangenen buiten de rijdende trein gehangen, als dat al op tijd lukte. Slechts af en toe stopte de trein om eten uitgedeeld te krijgen. Voor een enkeling bleek het zelfs mogelijk met eigen geld, voor zover men dat nog had, wat etenswaren te kopen van de plaatselijke bevolking.

Na vijf dagen, op 3 februari, eindigde de hellerit in Ban Pong. Ban Pong was tevens vertrekpunt van een aansluitend transport, nu richting junglekampen van de 415 kilometer lange aan te leggen spoorweg tussen Nong Pladuk in Siam en Thanbyauzayat in Birma.

De eerste krijgsgevangenen werden met vrachtwagens naar de diverse junglekampen vervoerd. Soldaten die later werden vervoerd hadden meer pech; de wegen waren namelijk intussen door eerdere transporten

kapotgereden, waardoor de gevangenen dezelfde afstand moesten lopen. Er moest vaak nachten achtereen gemarcheerd worden. Gerrit behoorde tot een van de eerste groepen en had dus 'geluk'.

De route die vervolgens werd afgelegd is voornamelijk gebaseerd op getuigenverslagen van ex-gevangenen. Deze verslagen zijn uitvoerig geanalyseerd door onderzoeker Henk Beekhuis en op zijn website gepubliceerd; een ongelofelijk werk (zie www.japansekrijgsgevangenkampen.nl). Hierdoor is een vrij duidelijk beeld van de krijgsgevangentransporten ontstaan, en op basis hiervan kunnen we met redelijke zekerheid aannemen dat Gerrit nog op dezelfde dag (3 februari dus) in het transitkamp Tarsao, op 130 kilometer van Nong Pladuk aankwam en op 5 februari per vrachtwagen naar kamp Kinsayok werd vervoerd, op 171 kilometer. Daarna volgde op 8 februari een voettocht naar kamp Rintin op 181 kilometer, dat ook Deadman's Camp ofwel "kamp des doods" werd genoemd en waar vervolgens aan de spoorweg werd gewerkt.

De omstandigheden in de kampen gaan elk voorstellingsvermogen te boven en worden in vele verslagen beschreven door ex-krijgsgevangenen die de spoorweg hebben overleefd (zie literatuuropgave). In ieder geval werd er door de Japanners veel geslagen en werden veel mensen ziek door uitputting en vitaminegebrek (avitaminose) en begonnen ze te lijden aan de uiterst besmettelijke cholera of dysenterie, tropenzweren, beri-beri of malaria. Het aantal sterfgevallen was niet te tellen. Deze omstandigheden kunnen met recht "hel op aarde" worden genoemd. Rintin werd na drie maanden opgeheven wegens een dysenterie-epidemie. Niet geheel duidelijk is waar Gerrit is geweest in de periode tussen de opheffing van het kamp en november, de maand van zijn overlijden. Mogelijk is hij naar een hoger gelegen kamp gegaan, bijvoorbeeld Hindato op 198 kilometer of Brankasi op 208 kilometer van het beginpunt van de spoorlijn. Dit wordt verder onderzocht.

Ziekte en dood

De Japanse interneringskaart vermeldt dat Gerrit ziek werd op 20 september. Hij kreeg malaria. Nadere bijzonderheden over zijn ziekte en het verloop daarvan zijn niet bekend. Hij bezweek op zaterdag 12 november 1943 om 11:30 uur in het Aerodrome Camp te Kanchanaburi (een hospitaalkamp op 50 kilometer van Nong Pladuk) en werd meteen begraven, in graf 231A nabij het Kanchanaburi Base Hospital BG. No. 1. Later is hij herbegraven op het ereveld te Kanchanaburi, graf 7.B.38. Pas op 29 juli 1945 werd het volgende bericht omtrent zijn overlijden via het Internationale Rode Kruis te Genève ontvangen van het Japanse leger in Tokio: "Overleden op 12-11-'43 in het thai kamp de nederlandsche

krijgsgevangene fus visscher gerrit 91138 malaria".

De vader van Gerrit, Johannes Visscher, die in de Kalverstraat woonde, kreeg een op 22 november 1945 gedagtekende brief met de mededeling van overlijden overhandigd door de burgemeester van Hasselt. Pas twee jaar later dus! Wrang is het dat de spoorlijn op Gerrits overlijdensdatum al klaar was en er alleen onderhoud werd gepleegd. Volgens een opgave van Bronbeek bedroeg het totaal aantal slachtoffers van de Birmaspoorweg bijna 200.000, waaronder bijna 13.000 krijgsgevangenen. Onder die krijgsgevangenen waren 3.098 Nederlanders. Het overgrote deel bestond uit Aziatische dwangarbeiders, de zogenaamde romusha's (180.000). Er wordt gezegd dat onder elke dwarsligger van de 415 kilometer lange spoorweg een dode ligt. Na de oorlog werden veel ex-gevangenen, na te zijn hersteld, teruggestuurd naar Nederlands-Indië om deel te nemen aan de Indonesische onafhankelijkheidsoorlog en de politionele acties. Gelukkig is Gerrit Visscher dat bespaard gebleven.

Gerrit Visscher, Bandoeng, 17 juli 1936.

Het graf van Gerrit Visscher op het ereveld te Kanchanaburi, 11 juli 2010.

Oproep

We hebben gezien dat er een redelijk beeld is gegeven van de route die is afgelegd en de omstandigheden waaronder. Persoonlijke informatie is er nagenoeg niet. Er zijn drie foto's van Gerrit (in KNIL-uniform), waarvan één uit 1936. Er zijn geen brieven, kaarten, ID-bewijzen, herinneringen of anekdotes uit zijn militaire tijd bekend. Wie iets, wat of welk detail dan ook, kan toevoegen aan het verhaal over Gerrit Visscher, wordt vriendelijk verzocht contact met mij op te nemen via e-mailadres admin@krijgsgevangeneinbirma.nl

GERAADPLEEGDE LITERATUUR

Rod Beattie, *The Death Railway - A brief history of The Thailand-Burma Railway*.
 E. van Witsen, *Krijgsgevangenen in de Pacific-oorlog*.
 H.L. Leffelaar en E. van Witsen, *Werkers aan de Burmaspoorweg*.
 Nico Guns, *ms Baloeran - Een beknopte scheepsbiografie*.
 G.J.J. de Jongh (sam.), *Route-atlas van den Rotterdamschen Lloyd*.
 Dulm/Krijgsveld/Legemaate/Liesker, *Geïllustreerde atlas van de Japanse kampen in Nederlands-Indië 1942-1945*.
 J.M. Cannoo, *Bushido*.
 Dolf Winkler, *Mijn kampverleden 1942-1945*.
 Rob Nieuwenhuys, *Een beetje oorlog*.
 Jo Manders, *Samoerai, zwaard des doods*.
 J.J. Nortier, P. Kuijt en P.H.M. Groen, *De Japanse aanval op Java*.
 H.L. Zwitser en C.A. Heshusius, *Het Koninklijk Nederlands-Indisch leger 1830-1950*.
 Uitg. N.V. Leiter-Nypels, *Het Koninklijk Nederlands-Indisch leger in den strijd tegen Japan*.
 Henk Gideonse, *Het vergeten leger in de jungle - Nederlandse krijgsgevangenen in Birma/Siam*.

Mariska Heijmans-van Bruggen (sam.), *De Japanse bezetting in dagboeken - De Birma-Siam spoorlijn*.
 Clifford Hinvig, *Birma-spoorweg - Slavenarbeid in de malaria-hel*.
 Clemens Verhoeven, *Het vergeten korps - De geschiedenis van de Koloniale Reserve*.
 B. Brommer, *Semarang, beeld van een stad*.
 E.A. Schouten, *onderluitenant der Infanterie, "Verslag van de actie van de eerste Europeesche compagnie van het vijfde bataljon infanterie te Semarang van 22 februari 1942 t/m 6 maart 1942"*.

ARCHIEFBRONNEN

Nationaal Archief, Den Haag.
 NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudies, Amsterdam.
 Nederlands Instituut voor Militaire Historie, NIMH.
 Stichting Administratie Indonesische Pensioenen (SAIP), Heerlen.
 Rode Kruis.
 TBRC (Thailand-Burma Railway Centre), Kanchanaburi, Thailand.

INTERNET

www.japansekrijgsgevangenkampen.nl (Henk Beekhuis)
www.kb.nl (Koninklijke Bibliotheek)

MET DANK AAN

Prof. Dr. P.H.M. Groen (mede-auteur), *De Japanse aanval op Java*, Nederlands Instituut voor Militaire Historie, NIMH.
 Andrew Snow, *Thailand-Burma Railway Centre*, TBRC, Thailand.
 Henk Beekhuis.
 Museum Bronbeek, Arnhem.